

O. V. Skydan, V. Y. Dankevych, Y. M. Dankevych // The problems of economy. – 2019. – № 3 (41) – p. 281–288

7. Romanchuk L. D., Fedonyuk T. P., Fedonyuk R. G. Model of influence of landscape vegetation on mass transfer processes. *Biosystems Diversity*. 25(3), 203–209 (2017). doi:10.15421/011731

8. Bocharov S. Administratyvna reforma v Pol'shchi yak krok do intehratsiyi v Yevropeys'kyi Soyuz (Administrative reform in Poland as a step towards integration into the European Union), *Skhid*, 2009, №4(95), P. 19.

9. Zozulya Ye. Administratyvna reforma: pol's'kyi dosvid (Administrative reform: the Polish experience), *Informatsiynyy byuleten' Mizhnarodnoho tsentru perspektyvnykh doslidzhen'*: Visnyk tsentru, 2000, №88, P. 3-9.

10. Gorzelak G. Reforma terytorialnej organizacii kraju: dwa lata doswiadczen / G. Gorzelak, B.

Jalowiecki, M. Stec. – Warszawa : EUROREG-ISP-Wyd. Naukowe Scholar, 2001.

11. Izdebski H. Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności / H. Izdebski. – Warszawa : Wydawnictwo Prawnicze : Lexis Nexis, 2006. – 314 s.

12. Powierzchnią ludność w przekroju terytorialnym w 2009 r. – Warszawa : Główny Urząd Statystyczny, 2009. – 408 s

13. Dankevych V. The Evolution of Land Resources as a Production Factor / V. Ye. Dankevych, P. V. Pyvovar, A. M. Pyvovar // The problems of economy. – 2019. – № 1 – p. 121–127

14. Casbeer, D. W., Kingston, D. B., Beard, R. W., & McLain, T. W. (2006). Cooperative forest fire surveillance using a team of small unmanned air vehicles. *International Journal of Systems Science*, 37(6), 351-360.

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ШЛЯХ ДО ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ємцев В.І.

д.е.н., професор

Національний університет біоресурсів і природокористування

INNOVATIVE ACTIVITY ACTIVISATION AS A WAY TO COMPETITIVENESS GROWTH OF THE COMPANY

Yemtsev V.

Doctor of Economics, Professor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Анотація

Проаналізовано сучасний стан, проблеми та тенденції розвитку економіки України в умовах поширення пандемії та жорсткої конкуренції на світовому ринку. Досліджено рівень конкурентоспроможності економіки країни та стан інноваційно діяльності як основного фактору забезпечення її економічного розвитку.

Abstract

The current state, problems and development tendencies of economy of Ukraine in the conditions of pandemic and fierce competition in the world market are analysed. The level of competitiveness of the country's economy and the state of innovation activity as the main factor of ensuring its economic development are studied.

Ключові слова: глобалізація, криза, конкуренція, конкурентоспроможність, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток.

Keywords: globalization, crisis, competition, competitiveness, innovative activity, innovative development.

Поширення пандемії не омине жодної країни та проявить значний вплив на світову економіку і спричинить значне скорочення економічної активності та посилення кризових процесів у всіх сферах. Так, за даними світової організації торгівлі (WTO), майже всі регіони світу зазнають двозначного зниження обсягів торгівлі до кінця 2020 р, а загальні обсяги торгівлі товарами впадуть на 13-32% [1]. На думку експертів МВФ, спад глобальної економіки цього року складе 3%. Для порівняння, цей показник під час світової економічної кризи 2008-2009 років склав всього лише 0,8% [2].

Проведений аналіз показників рівня відкритості економіки України свідчить, що вона глибоко інтегрована у світову економічну систему і також

не зможе уникнути негативних наслідків економічного спаду світової економіки. Як свідчать результати проведених досліджень, валютні надходження від експорту є найбільшою доходною статтею бюджету країни, при цьому перше місце з експортної виручки та обсягом експортованої продукції займає сектор АПК, який в 2019 р забезпечив більше 44% експортних надходжень [3].

Безумовно, продовольча продукція є базовою в структурі світового споживання, проте треба враховувати, що велику частину вітчизняного експорту (до 73%) становлять саме сировинні товари з низкою часткою доданої вартості [3]. Значна залежність економіки країни від цінової кон'юнктури на світових ринках може як позитивно, так і негативно вплинути на дохідність від експорту. При цьому,

падіння цін на сировинні товари має значну імовірність, враховуючи, що однією з ознак цієї кризи буде надлишок пропозиції сировинних товарів за умов пониженого попиту під час та після пандемії.

Результатом змін ситуації на світових ринках (в тому числі зміна цін на агропродукцію і продовольство) є зміни в економіці України. Так реальний валовий внутрішній продукт у 2018 р збільшився на 3,4% у проти 2017 р., а у 2019 р. лише на 3,2%

у порівнянні з 2018 р. Номінальний ВВП становив 3974,6 млрд грн, що у розрахунку на одну особу склало всього 94570 грн. Це перше скорочення ВВП країни за останні 49 місяців [3,4]. Серед галузей, що скоротили обсяги виробництва: металургія, машинобудування, виробництво нафтопродуктів. З цього можна зробити висновок, що українська економіка почала згортатися.

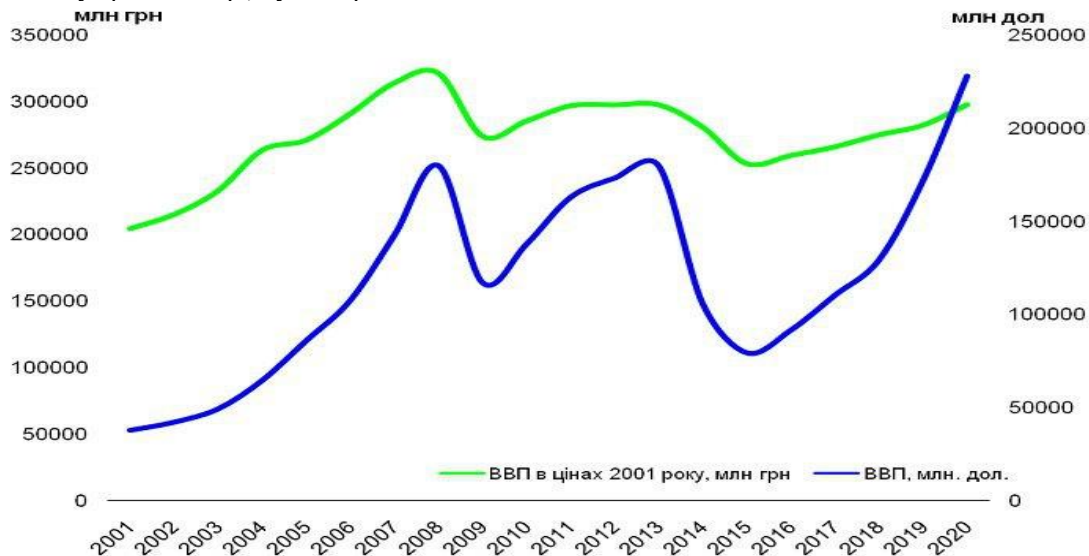

Рис. 1. Динаміка реального ВВП України, [3,4]

У 2019 р Україна посіла 85-те місце в рейтингу Глобальної конкурентоспроможності економік [5]. Результати проведених досліджень свідчать, що динаміка тренду показника конкурентоспроможності економіки від'ємна. Так у 2005 р. Україна займала 73 місце з 142 країн світу, у 2010 р. – 87-е місце, у 2012 р. – 74 місце з 144 країн світу, у 2014 р. – 76 місце, у 2017 р. – 81 місце, у 2018 р. – 83 місце з 141 країни світу, у 2019 р. – 85 місце з 140 країн [5]. Серед, 140 країн, що увійшли до цього рейтингу, за показниками ринку товарів Україна посідає 73-тє місце, ринку праці - 66-тє, фінансової системи - 117-тє, обсягу ринку - 47-ме, динаміки бізнесу - 86-тє, здатності до інновацій - 58-ме місце [5].

В умовах глобалізації світової економіки витримати конкуренцію на світових ринках економіці окремої країни можливо за рахунок техніко-технологічного оновлення та розширення виробництва нових, високотехнологічних, якісних і безпечних товарів та послуг. Причому, економічне зростання можливе за наступними напрямками:

- зростання на базі інвестицій;
- зростання на базі розширення та активізації торгівлі;
- зростання на базі зростання чисельності населення та обсягів внутрішнього споживання;
- зростання на базі нових знань, технічних проривів та техніко-технологічного прогресу [8].

Саме тому, менеджмент підприємств повинен орієнтуватись на задоволення потреб споживачів, що постійно змінюються та зміну їх купівельної спроможності і проводити техніко-технологічне оновлення, оновлення асортименту і розширення виробництва нових, високотехнологічних, якісних і

безпечних товарів та послуг. Однак, брак розуміння національних інтересів й значення внутрішнього виробництва товарів із високою доданою вартістю призводить до зниження економічної та національної безпеки країни.

Результати проведених досліджень свідчать, що саме недоінвестованість (відсутність або низький рівень інвестицій в модернізацію вітчизняних підприємств) перетворила Україну на країну зі слабкою, відкритою економікою із значною часткою сировино-орієнтованих та низько-технологічних секторів.

Звичайно, імпорт певних товарів може бути додатком до виробництва в середині країни, доки не сягає критичних для стабільності економіки та внутрішнього ринку масштабів. В цих умовах, продукції вітчизняних підприємств усе складніше конкурувати як на внутрішньому, так і на світових ринках. Це можна пояснити тим, що її виробництво надмірно (у 2-10 разів, у порівнянні з розвинутими країнами) ресурсо- і енергоємне в силу того, що технології та основний капітал вітчизняних промислових підприємств морально й фізично застаріли. Так, результати проведеного аналізу свідчать, що знос основних засобів складає від 36,7 % до 93,1%, по окремих галузях економіки [3,6]. Така ситуація негативно позначається на ефективності виробничої діяльності й інноваційної активності підприємств, які неефективно використовують сировину, надлишково використовують енергоресурси й постійно потребують додаткових обсягів обігових коштів та витрат на перманентні капремнти. Тому зусилля менеджменту підприємств щодо підви-

щення енергоефективності та зниження енергоємності виробництва мають перетворити на ресурс інноваційного розвитку \$8-10 млрд, які щорічно «вилітають в трубу» через підвищену енергоємність вітчизняної економіки.

Відомо, що темпи економічного розвитку країни залежать від структури її економіки (якості економічної спеціалізації). Серед галузей, що скоротили та продовжують скорочувати у 2020 р обсяги виробництва металургія, машинобудування, виробництво нафтопродуктів тощо. Це відбулось, в тому числі, тому, що структура українського експорту залишається в основному такою ж, як і 20 років тому, тобто з великою часткою металів, мінералів та сільськогосподарських продуктів, які належать до найменш технологічно розвинутих галузей. На сьогодні, вітчизняний експорт товарів майже на 75% наповнений аграрною, мінеральною та промисловою сировинною продукцією і продуктами з найнижчим рівнем додаткової вартості. Частка ж високотехнологічних товарів в структурі експорту по різних галузях складає бдизько 7% та значно менша ніж в розвинених країнах (Сінгапур - 75,2%, Ізраїль - 69,6%, Естонія - 68,8%). В той же час, 82% європейського експорту – промислова продукція, яка, як правило, коштує в 3-5-10 разів дорожче за сировину [1,3].

На сьогоднішній день, в Україні недостатньо підприємств, які забезпечують глибинну переробку сировини. Тому зміна цін на світовому ринку призводить до того, що постійно існує дефіцит торгового балансу ЗЕД, який у 2019 р. досяг майже \$11 млрд і який покривається за рахунок зовнішніх запозичень та веде до збільшення зовнішнього боргу економіки країни (станом на 1.06.2020 р. він становив більше 80% ВВП). В цих умовах продовжується міграція найбільш активної та фахової частини населення за кордон. Все це також є причинами економічної рецесії економіки України [3,7].

Більш того, як свідчать результати досліджень, вітчизняний АПК, в тому числі сільське господарство, у порівнянні з іншими країнами залишається значною мірою неефективним. Крім цього, на сьогоднішній день, матеріально-технічне забезпечення

агropідприємств на 50-90% залежить від імпорту (ПММ, насіння, ЗЗР, техніка та запчастини, добрива тощо) [3]. Саме тому вітчизняні середні та малі сільгосппідприємства поступаються у конкурентній боротьбі через технологічну відсталість та не мають власних та залучених інвестицій на оновлення технологій та основних засобів для виробництва продукції.

В той же час, потреба в промислових та аграрних інноваціях велика як ніколи. Так, наприклад, в АПК потрібно впроваджувати у виробництво досягнення в генетиці, мікробіом ґрунту, нові системи землеробства; програмне забезпечення для управління господарством, робототехніка, біоенергетика та біоматеріали, нові методи боротьби з ущільненням ґрунту тощо. Однак, українські аграрні компанії залежать від міжнародних технічних досягнень, тому, поки що, використання новітніх технологій в аграрній галузі - це прерогатива заможних та успішних лідерів галузі та ринку, вертикально інтегрованих холдингів та флагманів сільськогосподарського експорту.

Як наслідок, всі інші підприємства неефективно використовують сировину, всі види енергоресурсів, а їх продукція не може конкурувати на світових ринках. Так право експорту власної продукції на територію Євросоюзу мають всього 308 українських підприємств. Серед них 128 підприємств-виробників продукції для споживання людиною, 180 – підприємств-виробників нехарчової продукції. Водночас усі виробники харчових продуктів із 28 країн-членів ЄС можуть експортувати в Україну без обмежень за умови виконання імпорتنних вимог [3,8].

Забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних промислових підприємств та товарів на внутрішньому і світовому ринках можна тільки за рахунок впровадження новітніх технологій, глибокого оновлення і модернізації обладнання та реконструкції підприємств, скорочення технологічного розриву. Значна кількість активів країни потребує інновацій. Однак, біля 70% всіх впроваджених інновацій в країні складають продуктові інновації (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах, за типами інновацій, (од) [3,9].

	Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації в загальній кількості промислових підприємств, %	Впроваджено			
		інноваційних видів продукції	з них нові для ринку	інноваційних процесів	з них маловідходні, ресурсозберігаючі
2000	14,8	15323	631	1403	430
2005	18,2	3152	657	1808	690
2010	11,5	2408	663	2043	479
2015	15,2	3136	966	1217	458
2016	16,6	4139	1305	3489	748
2017	14,3	2387	751	1831	611
2018	15,6	3843	920	2002	926

Як свідчать результати досліджень, у 2019 р. лише 15,2% обстежених промислових підприємств впроваджували інновації та за останні 20 років їх частка не перевищувала 17%. (табл.2). Для порівняння, цей показник у підприємств УРСР складав 35 - 37%.

Таблиця 2

Динаміка основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств [3,9].

	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019
Кількість інноваційно активних промислових підприємств у % до загальної кількості промислових підприємств	13,8	17,4	17,3	18,9	16,2	16,4	15,8
Витрати на інновації промислових підприємств у % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	0,9	1,0	0,8	0,7	0,4	0,4	0,5
Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції у % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	3,8	3,3	3,3	н/д	0,7	0,8	1,3

Витрати на інновації промислових підприємств склали 0,5% до загального обсягу реалізованої промислової продукції. В силу цього постійно знижується частка обсягів реалізації інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, яка у 2019 р. склала всього 1,3 % до загального обсягу реалізованої промислової продукції (табл.2).

Стан економіки і темпи економічного зростання країни залежать від якості її економічної спеціалізації в світі. Тому структура економіки повинна бути змінена і доведена до оптимального складу через проведення активної інноваційної політики – модернізацію та розбудову інфраструктури, стимулювання інвестицій у промисловість щодо запровадження інновацій.

Однак, для цього потрібні значні обсяги фінансових ресурсів, залучення яких, через нерозвиненість вітчизняного фондового та фінансового ринків, на сьогоднішній день, проблематичне, а іноді – неможливе. Держава й територіальні громади через скромні власні бюджети не в змозі фінансувати модернізацію об'єктів державної й комунальної інфраструктури, підтримувати модернізації містоутворюючих підприємств, а низький рівень капіталізації 75 комерційних банків, що залишилися станом на середину 2020 р. (з 184 що функціонували у 2013 р.), провокує завищення процентних ставок, що робить довгострокові кредити малодоступними. Великі структурні дисбаланси – нерівність доходів, дефіцит Пенсійного фонду, відсутність доступного іпотечного кредитування – не дають можливості формуватись новим бізнесовим нішам. Іноземні ж бізнесмени з упередженням ставляться до перспектив розширення інвестування українських підприємств через високі політичні й екзогенні ризики (значна корупція практично у всіх гілках влади, ситуація на сході України, цілеспрямована політика політичної і бізнес-еліт, пасивність відповідних підрозділів центральної виконавчої влади, наявність численних інституціональних обмежень тощо).

Крім того, очікувана світова фінансова криза, пов'язана з пандемією, може поставити хрест на

будь-яких позитивних починаннях нової влади країни. В цих умовах керівництву країни давно потрібно припинити пишати кліматом, вдалим географічним розташуванням, чорноземами та поки що значним економічним потенціалом країни. Необхідно нарешті почати створювати реально та ефективно працюючі державні інституції, які завоюють довіру інвесторів. Якщо в країні закони не захищають приватну власність, а податки непомірні – в таку країну іноземний інвестор не піде, а вітчизняний піде з країни. Навпаки, він буде поставляти до неї свою продукцію, вироблену в іншій країні, де умови для інвестиційно-інноваційної діяльності кращі.

Список літератури

- Офіційний сайт World Trade Organization (WTO): URL: https://www.wto.org/english/news_e/news_e.htm
- Офіційний сайт International Monetary Fund, IMF: URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>
- Статистичний щорічник України. 2019 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- ВВП України у 2019 р. Доповідь. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Global Competitiveness Index) [TheGlobalCompetitivenessReport2019.– URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- Статистичний бюлетень «Основні засоби України.2019 рік» – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Зовнішній борг України на початок 2020 р.: Доповідь.– URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_q.pdf
- Ємцев В. І., Ємцева Г.Ф. Актуальні проблеми інноваційної діяльності в Україні. Perspectives of world science and education. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2020. 892 p., Pp. 374-383.
- Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2019 році. Доповідь. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.